

بهبود الگوهای کیفیت فضایی پارک‌های شهری به منظور افزایش تعاملات اجتماعی شهروندان. نمونه موردی: پارک‌های شهر گرگان

حدیثه پاک‌نهاد^۱، مهدیه پژوهان‌فر^{۲*}

^۱گروه معماری، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران
^۲آستادیار، گروه معماری، دانشکده فنی و مهندسی گرگان، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران
تاریخ دریافت: ۹۴/۱۲/۱۴؛ تاریخ پذیرش: ۹۵/۶/۷

چکیده

در سال‌های اخیر به دلیل رشد شهرنشینی و زندگی مکانیکی، افراد با انزوایی و کاهش تعاملات اجتماعی روبه‌رو هستند. پارک‌ها به‌عنوان یکی از فضاهای مهم شهری نقش بسزایی در افزایش تعاملات اجتماعی میان افراد ایفا می‌کنند؛ به همین دلیل ضرورت دارد پارک‌های شهری به‌گونه‌ای طراحی شوند تا به نیاز تعاملات اجتماعی میان افراد پاسخ دهند. این پژوهش به‌منظور ارتقاء تعاملات اجتماعی میان افراد به بررسی رابطه کیفیت فضایی با تعاملات اجتماعی شهروندان در پارک‌های شهری می‌پردازد. روش انجام پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی می‌باشد که برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز از روش پیمایشی استفاده شده است. داده‌ها از طریق ۳۵۹ پرسش‌نامه که به‌صورت کاملاً تصادفی از میان مراجعه‌کنندگان به سه پارک ملت، شهر و چاله باغ در شهر گرگان به‌دست‌آمده است و با روش‌های آماری توصیفی و تحلیل همبستگی پیرسون، و تحلیل رگرسیون خطی تجزیه و تحلیل‌ها صورت گرفت. نتایج نشان داد که کیفیت فضایی پارک‌های شهری بر تعاملات اجتماعی افراد تأثیرگذار است و مؤلفه‌های کیفیت فضایی خوانایی، نفوذپذیری، تنوع، انعطاف‌پذیری، سرزندگی و تناسب بصری به‌ترتیب با بتای ۰٫۵۷، ۰٫۲۷، ۰٫۶۴، ۰٫۳۶، ۰٫۱۳، ۰٫۳۶، ۰٫۰۱- با تعاملات اجتماعی ارتباط چشمگیری دارند و مؤلفه تنوع در سطح بالاتری نسبت به بقیه مؤلفه‌ها قرار دارد. در نهایت با توجه به چهار مؤلفه تنوع، خوانایی، سرزندگی و نفوذپذیری که تأثیر گذاری بیشتری بر تعاملات اجتماعی دارند، به ارائه راهکارها و پیشنهادهایی جهت افزایش تعاملات اجتماعی میان شهروندان در پارک‌های شهری پرداخته شد.

واژه‌های کلیدی: خوانایی، سرزندگی، فضای سبز، کیفیت محیط، گرگان

مقدمه

به‌عنوان عامل و مکانی که این محیط مکانیکی و دلگیر را از این حالت خارج کند عمل کند (سلطانی، ۱۳۸۱: ۲۱۱). در پارک‌های شهری تجربه نزدیکی طبیعیت به محل زندگی، کاهش استرس استفاده‌کنندگان، افزایش فعالیت‌های فیزیکی، بهبود روحیه افراد مصاحبت با دوستان و همچنین برقراری تعاملات اجتماعی میان افراد رخ می‌دهد (Chiesura, 2004: 132). علاوه بر جنبه تفریحی و زیست‌محیطی پارک‌ها می‌توان به بستری برای سازمان‌دهی الگوهای رفتاری و مکان‌شکل‌گیری تعاملات اجتماعی اشاره کرد. در واقع فضاهای سبز از جمله فضاهایی هستند که حس مکان اجتماعی را القا می‌کنند (فاندرحمی و همکاران، ۱۳۹۶). این فضاها فرصتی به وجود می‌آورند

با افزایش زندگی مدرن شهری و احاطه شدن شهرها با نمای برج‌ها و ساختمان‌ها و رواج فرهنگ بی‌تفاوتی مدنی، شهرنشینان را با مشکلاتی نظیر انزوایی و کاهش تعاملات اجتماعی میان افراد روبه‌رو کرده است. به همین دلیل، مردم به مکان‌هایی احتیاج دارند تا در آن به تعاملات اجتماعی و رفع نیازهای روانی خود بپردازند اما رشد شهرها باعث بی‌توجهی به عرصه‌های عمومی بستر ساز تعاملات اجتماعی شده‌اند (لطیفی و سجادزاده، ۱۳۹۳: ۲)؛ بنابراین فضای سبز شهری به‌ویژه پارک‌ها می‌تواند

کیفیت فضایی پارک‌های شهری بر تعاملات اجتماعی افراد می‌باشد. به همین منظور پژوهش حاضر در راستای پاسخ به دو پرسش اساسی زیر مطرح می‌گردد:

- آیا مؤلفه‌های کیفی سازنده فضا بر تعاملات اجتماعی افراد در پارک‌ها تأثیرگذارند؟
- کدام یک از مؤلفه‌های کیفی فضایی تأثیر بیشتری بر افزایش تعاملات اجتماعی میان افراد دارد؟

پیشینه پژوهش

در دهه‌های اخیر بررسی محیط و رفتار اجتماعی نظر بسیاری از پژوهشگران را به خود جذب کرده است. رفتار انسان محصول محیط و بیولوژی و تعامل این دو با یکدیگر می‌باشد. فضاهای عمومی شهری به‌ویژه پارک‌ها از مهم‌ترین بخش‌های شهری هستند که در آن بیشترین تماس، ارتباط و تعامل میان انسان‌ها رخ می‌دهد (تیبالدز، ۱۳۸۳: ۱۵). در حقیقت، این فضاها بخشی از فضاهای باز و عمومی شهری هستند که زندگی شهری در آن‌ها جریان دارد. همه افراد می‌توانند به این فضاها دسترسی پیدا کنند و تعامل و تقابل از مهم‌ترین مشخصه‌های آن می‌باشد. ایجاد آرامش، سرگرمی، فراهم آوردن ارتباط، زمینه معاشرت و امکان تردد از دیگر عملکردهای فضاهای عمومی شهری می‌باشد و جو این فضاها برای پیشگیری از درماندگی، افسردگی، گوشه‌گیری و خشونت بسیار مفید و ضروری می‌باشد و این فضاها موقعیتی برای رشد خلاقیت به وجود آورده و محیطی سازنده در یک مجموعه شهری می‌باشد (پاکزاد، ۱۳۸۳: ۳۸) و از مهم‌ترین معیارها در ارزیابی شهرها و محیط‌های شهری لحاظ می‌شود، کیفیت عرصه‌های عمومی شهر نظیر پارک‌ها می‌باشد و مردم بر اساس کیفیت آنچه در پیرامون خود می‌بینند و تجربه می‌کنند، در مورد آن قضاوت می‌کنند (تیبالدز، ۱۳۸۳: ۲۵).

کیفیت‌های مورد توجه در طراحی شهری که (رفعیان و همکاران، ۱۳۹۱) در نظر گرفته است شامل هویت، تداوم محوریت، کیفیت عرصه همگانی، سهولت حرکت، خوانایی، تطابق، تنوع و سرزندگی،

تا انسان‌ها از هم بیاموزند و ارزش‌های فردی و اجتماعی خود را بروز دهند، رشد معنوی خود را ارتقاء دهند؛ به‌طور کلی فضای سبز به استفاده‌کنندگان امکان احساس آزادی و استقلال می‌دهند به‌طوری‌که در فضای خانه و محیط کار چنین چیزی امکان ندارد (صالحی فرد و همکاران، ۱۳۸۷)؛ بنابراین همان‌طور که فضای سبز شهری می‌توانند با طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی، محل بروز و نمود فضائل انسانی و تعاملات اجتماعی باشد از جهت دیگر می‌توانند از طریق رهاشدگی و برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی‌های نادرست و ساده‌انگارانه به مکانی برای بروز انواع جرائم شهری تبدیل شده و آثار اجتماعی و فرهنگی و روانی زیانباری بر شهروندان داشته باشد (صالحی فرد، ۱۳۸۹: ۵۳). با این وجود یکی از مسائلی که امروزه در زمینه معماری و شهرسازی مطرح می‌گردد بحث کیفیت فضاها و تأثیری که بر رفتار انسان دارد می‌باشد، به‌طوری‌که اصول عملکردی به‌تنهایی پاسخگوی نیازهای جامعه نمی‌باشد و طراحان بیشتر به مسائل عملکردی می‌پردازند درحالی‌که یکی از نیازهای مصرف‌کنندگان نیازهای روحی و روانی آن‌ها می‌باشد و فعالیت‌های اجتماعی بسته به ویژگی‌های فضاها طیف گسترده‌ای از روابط متقابل افراد را دربرمی‌گیرد. فعالیت‌هایی نظیر ایستادن، نشستن، خوردن و بازی کردن و صحبت کردن توسط شرایط خاص فضا تحت تأثیر قرار می‌گیرند. هنگامی که محیط کیفیت پایینی داشته باشد تنها فعالیت‌های ضروری انجام می‌شود در صورتی‌که در محیط‌های طراحی‌شده باکیفیت بالا نه‌تنها فعالیت‌های ضروری بلکه به دلیل وجود شرایط بهتر افراد تمایل بیشتری برای صرف زمان برای فعالیت‌ها نشان می‌دهند (Gehl, 1987: 14).

مطالعاتی که در زمینه فضای سبز و تعاملات اجتماعی انجام شده کمتر به شاخصه‌های طراحی فضاهای پارک‌ها که بر تعاملات اجتماعی افراد تأثیر می‌گذارد، پرداخته شده است و به دلیل اهمیت کیفیت محیط‌های سبز شهری به‌ویژه پارک‌ها بر الگوی رفتاری افراد، هدف اصلی پژوهش، بررسی تأثیر

شهروندان دارد و پس از آن به‌ترتیب، خوانایی و سرزندگی دارند. نکته قابل توجه دیگر مؤلفه کیفی امنیت می‌باشد که در این مطالعه موردی نقش تأثیرگذاری بر میزان حضور و تعاملات اجتماعی شهروندان نداشته است.

در پژوهش دیگری نویسندگان نشان می‌دهند که ویژگی‌های طراحی فضای سبز باعث ترویج و در مواقعی مانع تعاملات اجتماعی می‌شود. ویژگی‌های طراحی فضای سبز از مؤلفه‌های فیزیکی که شامل زمین بازی، پیاده راه‌ها، سرپناه و محل نشستن، محوطه‌ها، ایستگاه تناسب‌اندام و میدان‌های عمومی و مؤلفه طبیعی از زمین و فضای باز، درخت، حیوان و آب تشکیل می‌شود. در نتیجه این پژوهش تأیید می‌کند که ویژگی‌های طراحی فضای سبز فیزیکی و طبیعی سطح تعاملات اجتماعی میان افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Rasidi et al., 2012).

پیترز و همکاران بیان می‌کنند که پارک‌های شهری شامل مکان سبز هستند بیشتر از پارک‌های سبز غیرشهری سبب ارتقاء همبستگی اجتماعی می‌شوند. پارک‌های شهری محلی است که گروه‌های قومی مختلف باهم به گفتگو می‌پردازند که تعاملات رسمی و گذرا باعث تحریک همبستگی اجتماعی می‌شود؛ همچنین بیان گردید که طراحی پارک، محل آن و تصویری که مردم از پارک دارند در ترکیب با ویژگی‌های فرهنگی اقوام مختلف فرصت‌هایی برای تعاملات بین فرهنگ‌های مختلف را شکل می‌دهد (Peters et al., 2010). در یک مطالعه مشابه اصول زیباشناسی ریتم، تعادل، تمرکز، تنوع و سادگی، مقیاس و نسبت و جذابیت بر تعاملات اجتماعی تأثیر می‌گذارد. با توجه به مطالعات انجام شده و مبانی نظری موجود معیارهای در نظر گرفته برای کیفیت فضایی از میان معیارهای موجود خوانایی، سرزندگی، تنوع، انعطاف‌پذیری، تناسب بصری و نفوذپذیری در نظر گرفته شد و برای تعاملات اجتماعی سه مؤلفه همگانی بودن و جامعیت، مشارکتی بودن و دیدارگاهی بودن مورد توجه قرار گرفت و سپس مدل مفهومی زیر ارائه گردید.

معنی، دسترسی، کنترل و نظارت، سازگاری، کارایی، عدالت، انعطاف‌پذیری، تناسب بصری، تنوع، غنای حسی، رنگ تعلق و ... می‌باشد.

(تقوایی و همکاران، ۱۳۹۱) بیان می‌کنند رفتار و کنش اجتماعی شخص در محیط از ویژگی فضای پیرامون زندگی وی تأثیر می‌پذیرد. بر اساس آزمون همبستگی میان روابط اجتماعی و کیفیت محیط رابطه وجود دارد. کیفیت بالای محیط باعث افزایش روابط اجتماعی می‌شود و بالعکس. مشارکت افراد در محیط زندگی خود حس تعلق را به همراه داشته و حس تعلق مشترک منجر به برقراری روابط اجتماعی قوی می‌شود.

پژوهش (میرغلامی و همکاران، ۱۳۹۰) برای رسیدن به اهدافی نظیر خوانایی، هویت و جهت‌یابی به‌عنوان اهداف شناخت شهر و ایجاد تصویر ذهنی از آن لاینچ ۵ عنصر لبه، محله، راه، نشانه و گره را به‌عنوان عوامل سازمان دهنده تصاویر ذهنی مردم شناسایی می‌کند.

(حمیدی و اسماعیل‌زادگان، ۱۳۹۰) وجود مناظر جذاب و چشم‌نواز، تأمین امنیت شهروندان در فضای پارک، تحرک‌پذیری و داشتن احساس راحتی در کنار عوامل تمیزی و منظر، مدیریت مطلوب و جامعیت کاربران موجب کار آیی و سرزندگی و مطلوبیت کیفی پارک شهری می‌گردد.

در پژوهش شناسایی و ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تعاملات اجتماعی تحکیم و توسعه روابط شهروندی در خیابان‌های شهری مطالعه مشخص نمود معیارهای عینی چون کیفیت عملکردی و فعالیت‌پذیری، نفوذپذیری و دسترسی ارتباط مستقیم با تعاملات اجتماعی دارند و به‌شدت بر تعاملات اجتماعی تأثیرگذارند، اما معیارهای ادراکی-ذهنی (ایمنی-امنیت و خوانایی) ارتباط ضعیفی با تعاملات اجتماعی دارند (بهزادفر و طهماسبی، ۱۳۹۲).

(عباس‌زاده و تمری، ۱۳۹۲) در پژوهشی نشان دادند که نفوذپذیری بیشترین میزان رضایت شهروندان را در پیاده راه‌ها به دنبال دارد به‌طوری‌که بیشترین اثر را بر حضور و تعاملات اجتماعی

مفاهیم دیدگاه‌ها و مبانی نظری

تعامل اجتماعی به معنای ایجاد رابطه بین دو نفر و بیشتر هست که باعث واکنشی بین آن‌ها می‌گردد و این نوع واکنش برای هر دو طرف شناخته شده است؛ بنابراین روابط بدون معنا در محدوده این تعریف قرار نمی‌گیرد. در تعریفی دیگر تعامل اجتماعی و برقراری ارتباط می‌تواند یک موضوع فیزیکی، یک نگاه، یک مکالمه و ارتباط بین افراد باشد که رویدادها و فعالیت‌های متناسب و در نتیجه نقش‌پذیری مردم در فضا و عضویت آن‌ها در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی تعریف می‌شود (دانش‌پور و چرخچیان، ۱۳۸۶: ۲۲). افراد به برقراری رابطه اجتماعی نیاز ذاتی دارند به همین دلیل موقعیت‌هایی فراهم می‌کنند تا بتوانند آن را تجربه کنند. تعاملات اجتماعی با اهداف خاص عاطفی نظیر دوستی، خویشاوندی و روابط همسایگی و یا عقلانی که در جست‌وجوی به حداکثر رساندن شانس افراد در رسیدن به هدف، می‌باشد. تعاملات اجتماعی دارای زیر معیارهای مشارکت، همکاری، گروه دوستان، جامعیت داشتن و همگانی بودن و دیدار گاهی بودن را شامل می‌شود. همگانی بودن و جامعیت: این متغیر به امکان حضور تمامی اقشار و گروه‌های سنی، جنسی، اقتصادی، اجتماعی و... در فضاهای عمومی اشاره دارد (Özgüner, 2011).

دیدارگاهی بودن: این مولفه، به تامین مکان‌هایی برای نشستن و ملاقات دوستان، وجود نقاط شاخص برای قرار گذاشتن، انتخاب کردن یا نکردن فضا از سوی استفاده کنندگان آن برای دیدار و ملاقات با دوستان اشاره می‌شود.

مشارکتی بودن: مشارکت، فرایندی است که طی آن فرد با استفاده از احساس تعلق به گروه و شرکت فعالانه و داوطلبانه در آن، به گونه‌ای ارادی فعالیت اجتماعی دارد این عامل به برخورداری فضا از متولی خصوصی، برطرف کردن مشکلات به وجود آمده در فضا از سوی استفاده کنندگان، همکاری آن‌ها در تامین هزینه‌های فضا و همچنین پاکیزه نگه داشتن فضاها اشاره می‌کند.

کیفیت فضایی: کیفیت، چگونگی یک چیز یا پدیده هست که تأثیر عقلانی و عاطفی خاصی بر انسان می‌گذارند. این مفهوم سبب تمایز پدیده‌ها از هم می‌شود که می‌تواند حاصل فرم (کیفیت صوری یا نرمال)، عملکرد (کیفیت عملکردی) و یا معنا (کیفیت مفهومی) باشد. کیفیت محیط از نظر محیطی باکیفیت بالا، حسی از رفاه و رضایت برای افراد از طریق شاخص‌های فیزیکی، اجتماعی و نمادین به وقوع می‌پیوندد به بیان دیگر کیفیت محیطی، موضوع پیچیده‌ای است که دربردارنده ادراک انتزاعی، طرز تلقی و ارزش‌هایی است که در بین افراد و گروه‌ها متفاوت است. کیفیت محیطی ناشی از کیفیت عناصر تشکیل‌دهنده یک منطقه اما چیزی بیشتر از مجموع عناصر است، کیفیت محیطی ادراک مکان به طور کامل است. عناصر تشکیل‌دهنده (طبیعت، فضای باز، زیرساخت‌ها، محیط ساخته‌شده امکانات و منابع طبیعی) هر کدام دارای ویژگی‌های خاص خود و کیفیت نسبی هستند و همچنین کیفیت محیطی می‌تواند به عنوان بخش اصلی مفهوم وسیع‌تر کیفیت زندگی همانند کیفیت‌های اصلی مانند سلامتی و امنیت در ترکیب با جنبه‌های همچون راحتی و جذابیت تعریف می‌شود. کیفیت طراحی شهری را می‌توان برآیند سه مؤلفه کیفیت عملکردی، کیفیت تجربی-زیباشناختی و کیفیت زیست‌محیطی شهرها در نظر گرفت (گلکار، ۱۳۸۰: ۳۸). در واقع کیفیت فضاهای شهری به دودسته کیفیت بناها و فرم‌های تشکیل‌دهنده فضا (فرم‌ها و اشکال) و کیفیت ناشی از سازگاری میان مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده فضا (فرم، عملکرد و معنا) می‌باشد (Punter, 1991). اگر انسان احساس تعلق خاطر بیشتری نسبت به یک فضا داشته باشد آن فضا کیفیت بالاتری دارد؛ و این امر زمانی اتفاق می‌افتد که فضا انسان را بیشتر مخاطب قرار دهد و با او در تعامل باشد، نیازهای وی را برطرف کند و ظرفی مناسب برای الگوهای رفتاری باشد. فضاهای شهری همانند دیگر پدیده‌ها واجد مؤلفه‌های معنایی، عملکردی و فرمی می‌باشند و هرچقدر این مؤلفه‌ها همسوتر و هماهنگ‌تر باشد کیفیت فضاها بهتر است

(طالبی، ۱۳۸۳) و مولفه‌های مورد بررسی کیفیت فضایی شامل موارد زیر می باشد.

تنوع: تنوع در زبان لاتین مترادف (variety) می باشد. تنوع فضا دلالت بر ویژگی‌های محیطی مکان‌هایی می کند که واجد فرم‌ها، استفاده‌ها و معانی گوناگون باشند، کاربری‌های متنوع جاذب با تأمین و تولید جریان‌های حرکتی این کیفیت را پدید می آورد. (بنتلی و همکاران، ۱۳۸۲: ۵۹). تنوع در واقع دربرگیرنده تنوع عملکردی، تنوع فرم‌ها و تنوع اشخاص و گروه‌های اجتماعی در مکان‌های شهری هستند. در نظریه احتمال دهنده‌گی محیطی بحث گوناگونی و حق انتخاب پیش می آید که با توجه به این نظریه محیط به دلایل شرایط کالبدی خاص احتمال بروز برخی رفتارها را افزایش می دهد به بیان دیگر محیط شرایطی فراهم می کند که احتمال بروز برخی رفتارها را نسبت به برخی دیگر افزایش می دهد (عباس‌زادگان، ۱۳۸۴: ۱۲) و فضاها زمانی که بتوانند تنوع از تجربیات را عرضه کنند.

انعطاف پذیری: انعطاف پذیری به مفهوم توانایی و قدرت فضا در پذیرفتن عملکردها و مأوا دادن فعالیت‌های گوناگون در خود می باشد. انعطاف پذیری را می توان مترادف کلمه (Robustness) دانست مکان‌هایی که بتوانند برای منظوره‌های متنوعی به کار آیند در مقایسه با مکان‌هایی که برای کاربری مشخص و محدودی طراحی شده‌اند حق انتخاب بیشتری را به کاربران عرضه می دارند (بنتلی و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۵۷). ترکیب توانمندی مکان‌هایی که بتوانند برای منظورهاى مختلفى استفاده شوند در مقایسه با مکان‌هایی که فقط برای یک نوع استفاده طراحی شده‌اند به استفاده کنندگان خود حق انتخاب‌های بیشتری می دهند. در نظریه امکان دهنده‌گی محیط بحث انعطاف پذیری مطرح می گردد که در این نظریه محیط امکان و یا محدودیتی فراهم می سازد و رفتار بر اساس مسائل فرهنگی شکل می گیرد.

نفوذپذیری: نفوذپذیری به مفهوم تأمین دسترسی که شامل ارتباط فیزیکی و ارتباط بصری با نقاط مختلف می باشد. مکان‌هایی برای افراد قابل دسترسی هستند

که به آن‌ها حق انتخاب دهد. از آنجایی که نفوذپذیری یکی از عوامل اساسی در دستیابی به مطلوبیت است باید در طراحی فضاهای پارک مورد توجه قرار گیرد (بنتلی و همکاران، ۱۳۸۲). قابلیت نفوذپذیری و دسترسی یک عنصر کلیدی در مورد قلمروهای عمومی می باشد. این ماهیت نوعی قدرت از طریق کنترل فضا و دسترسی به آن می باشد. به منظور رسیدن به نفوذپذیری می توان رابطه متقابل بصری بین مسیر و بدنه ایجاد کرد. دسترسی‌ها در قالب‌های مختلفی چون دسترسی به افراد، دسترسی به فعالیت‌ها، دسترسی به کالاها و منابع و دسترسی به اماکن و اطلاعات بیان می شود. شاخص‌های نفوذپذیری چون دسترسی راحت، حرکت آرام و روان، مقیاس و دانه‌بندی، تفکیک حوزه سواره و پیاده، دسترسی به حمل و نقل عمومی، دسترسی به فضای سبز و باز، تعدد تقاطع‌ها و محدودیت‌های حرکتی دارای رابطه معناداری با متغیرهای تعاملات اجتماعی دارند (بهزاد فر و طهماسبی، ۱۳۹۲: ۲۹).

تناسب بصری: تناسب بصری از جمله موضوعات مهمی هستند که به عنوان (visual appropriateness) مطرح می گردد (بنتلی و همکاران، ۱۳۸۲: ۵). سازگاری بصری به مفهوم متناسب بودن خصوصیت بصری محیط با عملکرد و معنی محیط زبور می باشد. یکی از عناصر تأثیرگذار بر کیفیت بصری منظر شهری رنگ می باشد که سبب تلطیف روحیات شهروندان در شهرهای شلوغ می گردد (خامنه و جنگی، ۱۳۹۳). این کیفیت، ابعاد و اندازه‌های فضا و کیفیات طراحی را مدنظر دارد و از نظر کمی ابعاد و اندازه‌های متناسب فضا و وجود کیفیات طراحی و از نظر کیفی جداره‌ها و بدنه‌های طراحی شده منظر شهری مناسب و اقدام تناسب عناصر مصنوع می باشد (بنتلی و همکاران، ۱۳۸۲: ۲۲۷). درک بصری از روی عناصر سازنده یعنی کف، بدنه‌ها و گشودگی‌ها تعیین می گردد.

سرزندگی: واژه نشاط و سرزندگی در زبان فارسی به یک زبان به کار می رود و در ادبیات تخصصی طراحی شهر تنها واژه سرزندگی استفاده می گردد که معادل واژه‌های (vitality) و (livability) در زبان انگلیسی

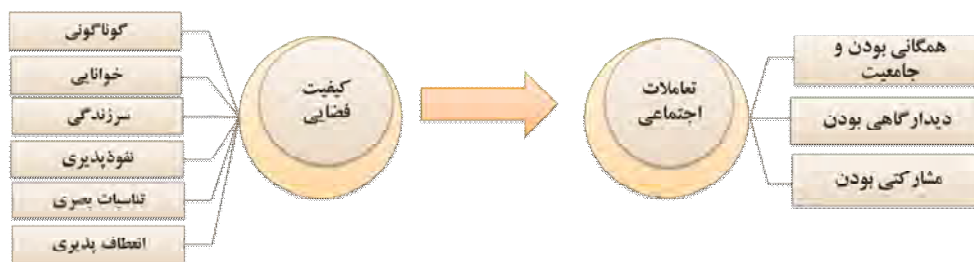
می‌باشد. نشاط و سرزندگی یکی از مؤلفه‌های اصلی یک مکان واجد کیفیت طراحی شهری است. دو مؤلفه تأثیرگذار در سرزندگی فضاهای شهری را بتوان تنوع و فعالیت پذیری را نام برد. یکی از راه‌های رسیدن به تنوع، به کار گرفتن نمادهای شهری‌اند که برگرفته از کالبد موجود و ارزش‌های بافت تعریف می‌گردند که به خوانایی مسیر افزوده و آن را به نماد تبدیل می‌کند. از دیگر عوامل سرزندگی، ایجاد کاربری‌های متنوع و متناسب با هر ساکنس پیاده راه‌ها، استقرار کاربری‌های اوقات فراغت، تنوع مبلمان در طول مسیر و هماهنگی روشنایی مسیر بدنه‌ها و تأکید روشنایی روی عناصر و بناهای شاخص می‌باشد (پاکزاد، ۱۳۸۶: ۷۱). امکان حضور افراد مختلف از قشرها و سنین متفاوت بر سرزندگی هر چه بیشتر افراد می‌افزاید. حضور متداوم افراد امکان برخوردها و تعاملات اجتماعی را افزایش می‌دهد و این عاملی بر پویایی فضا می‌باشد. وجود عوامل طبیعی و انسان‌ساخت در کنار هم، زمانی که عناصر طبیعی در شهرها با طراحی مناسب با عناصر طبیعی درآمیخته باشد باعث خلق مکان نشاط‌آور و سرزنده می‌شود. نمود فضایی این بُعد در پلان، دید ناظر و پرنده بروز و ظهور دارد. لاندری ۹ معیار را برای شناسایی سرزندگی در شهر تنوع، دسترسی، ایمنی، امنیت، هویت و تمایز، خلاقیت، ارتباط و تشریک مساعی، ظرفیت سازمانی و رقابت می‌داند (Landry, 2000:4).

خوانایی: خوانایی به معنی قابل درک بودن و بازشناختن اجزا و عناصر شهری از یکدیگر در مجموعه‌ای منسجم و به هم پیوسته به نحوی که فرد در آن گم و سردرگم نشود و در محیط شهری مترادف (Legibility) می‌باشد. در تعاریف خوانایی درصدد ارتباط دوسویه بین انسان و محیط هستند که درک

محیط را سبب می‌شود، از طرفی شامل بررسی خصوصیات فیزیکی محرک و نیز عوامل تأثیرگذار بر آن است و از سویی دیگر ویژگی‌های روانی، یادگیری‌ها، تجربه‌ها و انگیزه‌های گیرنده و معانی ذهنی در موقعیت‌های اجتماعی، برداشت او را شامل می‌شود (لینچ، ۱۳۸۱) به‌راستی محیطی که در ذهن واضح و مشخص باشد نه تنها احساس امنیت به وجود می‌آورد بلکه شدت تجارب انسانی را نیز افزون می‌کند. معمولاً بخشی از درجات حق انتخابی که به‌وسیله یک مکان عرضه می‌گردد با میزان خوانایی آن ارتباط پیدا می‌کند؛ یعنی مردم تا چه حد می‌توانند به فهم یا درک آن مکان نائل شوند (بنتلی و همکاران، ۱۳۸۲: ۷۶). در پارک‌های شهری پرداختن به وجه عینی آن سبب خوانایی و کیفیت فضا می‌گردد. مؤلفه‌های خوانایی که رابطه چشمگیری با متغیرهای تعاملات اجتماعی افراد با توجه به پژوهش (بهزادفر و طهماسبی، ۱۳۹۲: ۱۳) دارد شامل چشم‌انداز و مناظر، تشخیص موقعیت فعالیت‌ها و مسیریابی، رؤیت تقاطع‌ها و تنوع کاربری‌ها هستند. در کل خوانایی در دو سطح فرم کالبدی و الگوی فعالیت‌ها اهمیت می‌یابد. لینچ عواملی نظیر راه، نشانه، لبه، گره و حوزه را در خوانایی محیط مؤثر می‌داند.

مدل مفهومی پژوهش

این مقاله بر اساس مطالعات انجام شده بر روی منابع معتبر و به روز مرتبط با موضوعات کیفیت فضایی و تعاملات اجتماعی در پارک‌ها متغیرهای زیر را مورد بررسی قرار داده است. در این پژوهش کیفیت فضایی به عنوان متغیر مستقل و تعاملات اجتماعی به عنوان متغیر وابسته مطرح می‌گردد.

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق

روش تحقیق

برای دستیابی به هدف اصلی پژوهش که ارتقاء کیفیت فضایی پارک‌های شهری به منظور افزایش تعاملات اجتماعی و تکمیل اطلاعات لازم از روش توصیفی-تحلیلی از نوع پیمایشی استفاده شده است. روش گردآوری اطلاعات پژوهش کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. ابزار مورد استفاده در جمع‌آوری اطلاعات لازم پرسش نامه بوده است. در این پژوهش از پرسش نامه‌های بسته استفاده شده است که از ۴۴ گویه که شامل ریز متغیرهای مؤلفه‌های کیفیت فضایی در قالب طیف ۷ درجه‌ای لیکرت که گزینه هفتم نشانه بالاترین درجه موافقت و گزینه اول نشانه کمترین میزان موافقت می‌باشند استفاده شده است. با توجه به جمعیت شهر گرگان که ۳۲۹/۵۳۶ نفر و براساس فرمول کوکران حجم نمونه ۳۸۰ بدست آمد. پرسش

نامه‌ها به صورت کاملاً تصادفی در میان پارک‌های گرگان که به صورت نمونه سه پارک ملت، شهر و چاله باغ به علت پر بازدید ترین پارک‌ها و در روزهای مختلف هفته و در ساعات متفاوت بین استفاده‌کنندگان در شهر گرگان با طیف متفاوت سن و جنس پخش شد تا نظر خود را در رابطه با تأثیر کیفیت فضایی بر تعاملات بیان نمایند و در نهایت ۳۹۵ پرسش نامه از روش آزمون‌های همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی در نرم‌افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفت.

جهت محاسبه قابلیت اعتماد پرسش نامه‌ها ۵۰ پرسش نامه در بین مراجعه‌کنندگان پخش و جمع‌آوری گردید و با توجه به جدول آلفای کرونباخ مشخص شد که پرسش‌های هر متغیر و در حالت کلی پرسش نامه از پایایی لازم برخوردار می‌باشد.

جدول ۱: آزمون ضریب همبستگی پیرسون تعاملات اجتماعی، کیفیت فضایی و ابعاد آن

مولفه‌ها	تعداد	آلفای کرونباخ
تعاملات اجتماعی	دیدار گاهی بودن	۰/۹۰
	مشارکتی بودن	۰/۸۲
	همگانی بودن	۰/۷۱
کیفیت فضایی	تنوع	۰/۸۴
	سرزندگی	۰/۷۷
	خوانایی	۰/۸
	انعطاف پذیری	۰/۷۸
	تناسب بصری	۰/۸۹
	نفوذپذیری	۰/۷۴

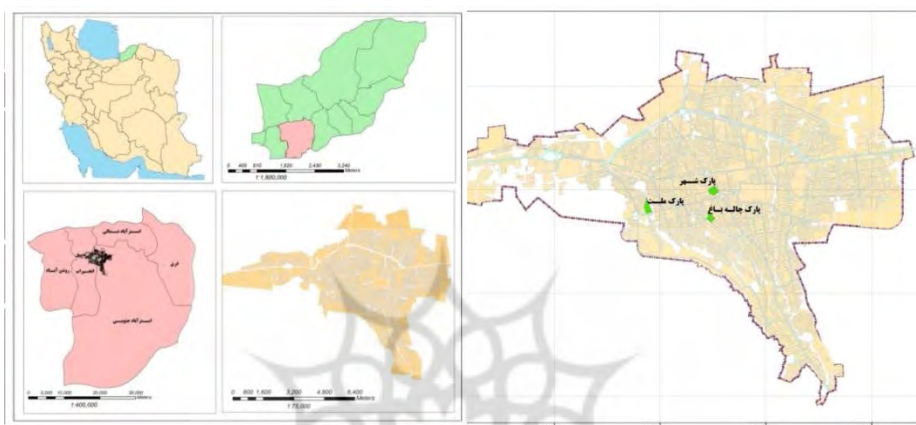
محدوده و قلمرو مورد مطالعه

این مطالعه در شهر گرگان مرکز استان گلستان انجام شده است. شهرستان گرگان بین ۵۴ درجه و

۱۳ دقیقه تا ۵۴ درجه و ۴۵ دقیقه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۳۱ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۵۹ دقیقه عرض شمالی در بخش جنوبی استان گلستان واقع شده

تقسیمات اداری و کشوری از سال ۱۳۸۳ این شهرستان از دو بخش (مرکزی و بهاران)، دو شهر (گرگان و سرخنگلاته)، پنج دهستان، ۹۸ آبادی مسکونی و ۱۴ آبادی غیر مسکونی تشکیل شده است (شکل ۲). در این پژوهش سه پارک شهر، ملت و چاله باغ به عنوان نمونه پژوهشی در بین پارک‌های گرگان در نظر گرفته شد.

است. این شهرستان از شمال به شهرهای آق قلا و ترکمن، از جنوب به استان سمنان، از شرق به شهرستان علی آباد و از غرب به شهرستان کردکوی متصل می‌شود. وسعت شهرستان گرگان ۱۶۱۵/۸۱ کیلومتر مربع می‌باشد. جمعیت این شهر بنابر سرشماری ۱۳۹۰، ۳۲۹،۵۳۶ نفر بوده است. از نظر ناهمواری‌ها، این شهرستان به سه ناحیه جلگه‌ای، کوهپایه‌ای و کوهستانی تقسیم می‌شود. بر اساس

شکل ۲: موقعیت شهر گرگان و پارک‌های مورد مطالعه

کودکان و ۱۵۷۶۷ مترمربع به فضای سبز اختصاص داده شده است. این پارک به صورت پله‌ای ساخته شده است و فضاهایی برای بازی کودکان و آلاچیق‌هایی جهت تفریح خانواده‌ها و فضاهای بازی برای بزرگسالان و... تشکیل شده است (شکل ۳).

پارک ملت یکی از پارک‌های تازه تأسیس در گرگان هست. این پارک در محله اسلام‌آباد در خیابان باهنر گرگان ساخته شده است. این بوستان در سال ۱۳۸۵ احداث شده است که مساحتی حدود ۳۵۰۰۰ مترمربع را شامل می‌شود. که ۱۱۵۰ متر فضای بازی

شکل ۳: تصویری از پارک ملت

پارک و خیابان ۵ آذر در ضلع جنوبی آن قرار دارد. پارک شهر گرگان در فروردین ماه سال ۱۳۴۳ افتتاح شد. امکانات رفاهی پارک شهر غیر از امکانات ضروری

پارک شهر گرگان در مرکز شهر گرگان و در شمال غربی میدان ولیعصر فعلی یا میدان کاخ سابق واقع شده است. خیابان پاسداران در ضلع شرقی این

مترمربع مساحت دارد، مساحت زمین بازی کودکان آن ۷۱۴ مترمربع و مساحت کل سبزینه آن ۱۷۱۷۷ مترمربع می‌باشد (شکل ۴).

از قبیل سرویس‌های بهداشتی و روشنایی شامل کتابخانه، موزه زمین ورزشی، وسایل بازی و ورزش و آلاچیق‌هایی برای اقامت موقت بازدیدکنندگان و گردشگران می‌باشد. در کل این پارک ۳۸۰۰۰

شکل ۴: تصویری از پارک شهر گرگان

آذر، از سویی دیگر به کوی ویلا ختم می‌گردد. مساحت فضای بازی کودکان در این پارک ۳۱۵ مترمربع و فضای سبز تشکیل‌دهنده این پارک ۷۶۴۲ مترمربع از خود را به فضای سبز اختصاص می‌دهد (شکل ۵).

پارک چاله باغ در مرکز شهر گرگان دارای طبیعت زیبایی بوده که این بوستان را مکانی برای تفریح و تفرج تبدیل کرده است. این پارک در سال ۱۳۷۵ افتتاح گردیده است و مساحتی حدود ۲۸۰۰۰ مترمربع دارا است. این بوستان از سویی به خیابان ۵

شکل ۵: تصویری از پارک چاله باغ

نفر متاهل با ۲۳،۹۶ درصد و ۲۷۳ نفر مجرد معادل ۷۶،۰۴ درصد هستند. تعداد اعضای مراجعه کننده به پارک بر اساس پاسخ افراد ۲۳،۷۹ درصد به صورت ۱ نفره، ۲۹،۱۱ درصد به صورت ۲-۵ نفر، ۱۹،۷۴ درصد به صورت ۶-۹ نفر و ۱۸،۲۲ درصد به صورت گروهی مراجعه می‌کنند. دفعات بازدید از پارک توسط مراجعه کنندگان ۱۸،۹۸ درصد به صورت هر ماه، ۲۷،۵۹ درصد دو ماه در ماه، ۲۴،۰۵ درصد هر هفته و ۲۰،۲۵ درصد به صورت هر روز می‌باشد. ۲۸،۸۲ درصد افراد نوع هم نشینی در پارک را به صورت فامیلی، ۲۷،۵۹ درصد به صورت همکار و ۳۷،۴۶ درصد به جمع دوستان مطرح کرده‌اند. ۱۹،۷۴

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی: از میان ۳۵۹ پرسش نامه پخش شده در میان سه پارک که به صورت مساوی پخش گردید، از میان پاسخ دهندگان ۲۷۸ نفر معادل ۷۷،۴۴ درصد زن و ۸۱ نفر معادل ۲۲،۵۶ درصد مرد می‌باشند و همچنین بیشترین بازه سنی مربوط به ۲۵-۳۵ سال می‌باشد که ۱۲۷ نفر و معادل درصد ۴۳،۱۸ را تشکیل می‌دهند و کمترین سن زیر ۲۵ سال است که ۳،۹ درصد دارند. تحصیلات پاسخ‌دهندگان ۱۴۷ نفر لیسانس با بیشترین درصد معادل ۴۰،۹۵ و دیپلم با کمترین فراوانی معادل ۲۷ نفر و ۷،۵۲ درصد می‌باشد. از این میان ۸۶

قالب فرضیه تحقیق پرداخته می‌شود. بدین صورت که جهت تأیید یا رد فرضیه تحقیق ابتدا به ارائه یافته‌های حاصل از بررسی‌های میدانی پرداخته، سپس جهت بررسی تأثیر کیفیت فضایی بر تعاملات اجتماعی در پارک‌های شهر گرگان از آزمون‌های پارامتریک استفاده شده است.

درصد افراد در بازه زمانی ۱۰-۵ دقیقه، ۳۷،۷۲ درصد افراد ۳۰-۱۰ دقیقه و ۳۳،۴۱ درصد افراد بیشتر از یک ساعت به تعامل با هم می‌پردازند.

یافته‌های استنباطی

در این مرحله جهت ارائه یافته‌های حاصل از پرسش نامه به بررسی و تجزیه و تحلیل داده‌ها در

جدول ۲: آزمون ضریب همبستگی پیرسون تعاملات اجتماعی، کیفیت فضایی و ابعاد آن

متغیرهای مستقل	متغیر وابسته	مقدار آزمون	سطح معنی‌داری
تعاملات اجتماعی	کیفیت فضایی	۰/۴۱۵	۰/۰۰۰
		۰/۳۲۸	۰/۰۰۰
		۰/۲۲۴	۰/۰۰۰
		۰/۳۹۵	۰/۰۰۰
		۰/۱۴۵	۰/۰۰۲
		۰/۲۰۱	۰/۰۰۱
		۰/۲۴۳	۰/۰۰۰
			خوانایی
			نفوذپذیری
			تنوع
			تناسب بصری
			انعطاف‌پذیری
			سرزندگی

کاربری‌های متنوع و متفاوت فضاها رابطه مستقیمی با سطح و میزان تعاملات اجتماعی افراد در فضا دارد. متغیر تناسب بصری با تعاملات اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌داری دارد؛ این بدان معناست که همخوانی بصری با عملکرد و معنای استنباط شده از آن با میزان تعامل و حضور شهروندان مرتبط است. پنجمین مولفه انعطاف‌پذیری است که با تعاملات اجتماعی رابطه معنی‌داری دارد. بر این اساس، وجود توانایی و امکانات فضا برای شکل‌گیری انواع مختلف و متفاوتی از فعالیت‌ها بر سطح تعاملات افراد تأثیرگذار است در آخر، مفهوم سرزندگی و رابطه آن با میزان تعاملات اجتماعی مشاهده می‌شود که با (۰/۲۴۳) مقدار آزمون (۰/۰۰۰) سطح معنی‌داری به‌دست آمده، معنی‌دار است. این بدان معناست که امکان انجام فعالیت‌های متنوع و متفاوت در فضاهای شهری برای افراد (شهروندان) بر میزان و سطح تعاملات آنان در فضا تأثیرگذار است.

جدول ۲ میزان همبستگی متغیر کیفیت فضایی و ابعاد آن را بر متغیر تعاملات اجتماعی نمایش می‌دهد. بر این اساس چنانچه ملاحظه می‌شود با توجه به مقادیر آزمون و سطوح معنی‌داری (در سطح خطای ۵ درصد) متغیر کیفیت فضایی و مؤلفه‌های آن رابطه مثبت و معنی‌داری با متغیر تعاملات اجتماعی دارند. در مورد مؤلفه نخست، خوانایی بدان معناست که تناسب بین ویژگی‌های فیزیکی محیط و خصوصیات روانی افراد بر سطح تعامل اجتماعی افراد تأثیر می‌گذارد. متغیر نفوذپذیری نیز با توجه به مقدار آزمون (۰/۲۲۴) و سطح معنی‌داری (۰/۰۰۰) رابطه می‌توان گفت، هرچه میزان دسترسی به فضای پارک و امکانات دسترسی به آن با سهولت فراهم شود، افراد (شهروندان) گرایش بیشتری به حضور و تعامل در این مکان‌ها دارند. سومین مؤلفه، رابطه معنی‌دار بین تنوع و تعاملات اجتماعی نشان‌دهنده رابطه مستقیم میان آن‌هاست؛ که در توضیح آن می‌توان گفت: توجه به

جدول ۳: جدول بررسی تأثیر همزمان متغیرهای مستقل

Model Summary ^b					
Durbin-Watson	Std. Error of the Estimate	Adjusted R Square	R Square	R	Model
۱/۹۵۲	۰/۱۲۵۲۳	۰/۸۱۱	۰/۸۲۴	۰/۷۱۹	۱

به صورت تعدیل شده تبیین نمایند. مقدار آزمون دوربین واتسون نیز ۱/۹۵ به دست آمده است؛ بنابراین فرض عدم همبستگی بین خطاها رد نمی‌شود و امکان استفاده از رگرسیون وجود دارد.

همانطور که جدول ۳ نشان می‌دهد ضریب همبستگی بین متغیرهای مستقل و تعاملات اجتماعی برابر با ۰/۷۱ درصد است. در واقع متغیرهای مستقل می‌توانند ۰/۸۱ درصد از واریانس تعاملات اجتماعی را

جدول ۴: بیشترین، کمترین، میانگین و انحراف استاندارد توسط رگرسیون

Residuals Statistics ^a					
N	Std. Deviation	Mean	Maximum	Minimum	
۳۵۲	۰/۰۶۹۶۸	۲/۲۵۹۲	۲/۴۲۱۲	۲/۰۹۴۰	Predicted Value
۳۵۲	۰/۶۲۶۰۷	۰/۰۰۰۰	۷/۳۹۲۶۸	-۱/۱۲۱۹۰	Residual
۳۵۲	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۲/۳۲۵	-۲/۳۷۲	Std. Predicted Value
۳۵۲	۰/۹۹۰	۰/۰۰۰	۱۱/۶۹۰	-۱/۷۷۴	Std. Residual

مقادیر برآوردی استاندارد شده (Std.Predicted Value) و خطاهای باقیمانده استاندارد شده (Std.Residual) را نشان می‌دهد.

همان طور که در جدول ۴ ملاحظه می‌شود، جدول با آماره‌های توصیفی برآورد شده توسط رگرسیون (Predicted value)، خطاهای باقیمانده (Residual) و

جدول ۵: اثر رگرسیونی متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته با استفاده از آزمون آنوا

ANOVA ^a					
Sig.	F	Mean Square	df	Sum of Squares	Model
۰/۰۰۷	۱۴/۶۰۹	۱/۲۴۳	۷	۱۳۷/۵۳۸	Regression
		۱/۴۰۰	۳۴۴	۱/۷۰۴	Residual
			۳۵۱	۱۳۹/۲۸۲	Total

میزانی نیست که اثر رگرسیونی را خنثی نماید؛ لذا تغییر نشان داده شده به وسیله مدل رگرسیونی بر اثر تصادف و اتفاق به دست نیامده است (جدول ۵).

همان طور که ملاحظه می‌شود، اثر رگرسیونی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته با مقدار آزمون ۱۴/۶۰۹ و سطح معنی داری ۰/۰۰۷ معنی دار می‌باشد. به عبارت دیگر مجموع مجذورات باقی مانده به آن

جدول ۶: بررسی رابطه بین ابعاد کیفیت فضایی و تعاملات اجتماعی

Coefficients ^a							
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
(Constant)	۲/۳۷۳	۰/۱۷۱		۱۳/۸۵۳	۰/۰۰۰		۲/۶۳۸
خوانایی	۰/۰۳۰	۰/۰۵۲	۰/۵۷۱	۰/۵۸۱	۰/۰۱۶	۰/۳۷۹	۳/۴۳۹
نفوذپذیری	-۰/۰۱۰	۰/۰۵۷	۰/۲۷۴	-۰/۱۸۰	۰/۰۱۸	۰/۲۹۱	۳/۸۶۰
انعطاف پذیری	-۰/۰۹۳	۰/۰۷۲	-۰/۱۳۶	-۱/۲۹۰	۰/۱۹۸	۰/۲۵۹	۱/۵۷۵
سرزندگی	۰/۰۲۴	۰/۰۴۶	۰/۳۶۳	۰/۵۳۰	۰/۰۱۹	۰/۶۳۵	۱/۲۱۸
تناسب بصری	۰/۰۰۰	۰/۰۳۶	-۰/۰۰۱	-۰/۰۱۱	۰/۹۹۱	۰/۸۲۱	۳/۳۳۷
تنوع	۰/۰۰۲	۰/۰۵۸	۰/۶۴۹	۰/۰۳۱	۰/۰۰۹	۰/۲۹۶	۱/۱۸۶

در سطح ۹۵ درصد معنادار است. از میان متغیرهای مذکور مقدار بتای تنوع ۰/۶۴ درصد بوده که از سایر

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که رابطه بین ابعاد کیفیت فضایی (خوانایی، نفوذپذیری، تنوع، سرزندگی)

از آنجایی که پارک‌های شهری می‌تواند عرصه‌هایی برای شکل‌گیری تعاملات اجتماعی و سازمان‌دهی الگوهای رفتاری باشد، توجه به کیفیت فضایی پارک‌ها به‌عنوان مهم‌ترین معیاری که در ارزیابی شهرها و فضاهای شهری باید لحاظ شود صورت می‌گیرد. در واقع مردم بر اساس کیفیت آنچه در پیرامون خود می‌بینند و تجربه می‌کنند، در مورد فضا قضاوت می‌کنند. فضایی که با ویژگی‌های خاص خود مورد توجه بوده و تأثیرات آن بر حاضرین و ناظرین مشخص می‌باشد. به همین منظور بررسی مؤلفه‌های کیفی فضاهای عمومی شهرها به‌ویژه پارک‌ها از مباحث اجتناب‌ناپذیر در حوزه شهرسازی می‌باشد که پرداختن به آن یکی از دغدغه‌های اصلی نظریه‌پردازان و صاحب‌نظران این حوزه می‌باشد؛ و از آنجایی که شهر گرگان از کلان‌شهرهایی می‌باشد که سرانه فضای سبز آن نسبت به کشور پایین‌تر می‌باشد و طرح‌های عمرانی جهت ایجاد پارک‌های شهری در حال بررسی می‌باشد، توجه به موضوع کیفیت فضایی پارک‌ها به‌منظور استفاده بیشتر افراد و پاسخ به نیاز تعاملات اجتماعی افراد مهم تلقی می‌شود.

در همین راستا هدف از انجام پژوهش بررسی میزان تأثیر کیفیت فضایی پارک‌های شهری بر تعاملات اجتماعی شهروندان در پارک‌های شهر گرگان می‌باشد که پس از اتمام تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پرسش‌نامه جمع‌بندی، آزمون فرضیات و سپس ارائه پیشنهادها به‌منظور ارتقاء و بهبود کیفیت فضایی پارک‌های شهری در جهت افزایش تعاملات اجتماعی پرداخته شود. نتایج حاصل از آزمون فرضیات نشان می‌دهد که تنوع، خوانایی، سرزندگی و نفوذپذیری تأثیر بیشتری بر تعاملات اجتماعی افراد داشته و انعطاف‌پذیری و تناسب بصری تأثیر کمتری بر تعاملات اجتماعی دارند. اولین عامل مطرح شده تنوع می‌باشد که در رابطه با تعاملات اجتماعی در بالاترین درجه از نظر تأثیرگذاری با توجه به آزمون‌های فرضیات قرار دارد.

ابعاد بالاتر است. از آنجاکه در روش اینتر کلیه متغیرها همزمان وارد معادله رگرسیون می‌شوند، بنابراین R^2 به‌دست‌آمده (Adjusted R Square) نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل در مجموع چند درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند. مقدار R^2 به‌دست‌آمده در تحقیق کنونی همچنان که گفته شد، $0/81$ می‌باشد که نشان می‌دهد مجموع متغیرهای مستقل تحقیق، 81 درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند. به عبارتی، 81 درصد از تغییر تعاملات اجتماعی ناشی از متغیرهای خوانایی، نفوذپذیری، تنوع، سرزندگی بوده؛ 19 درصد از تغییرات باقیمانده نیز متأثر از عوامل و متغیرهایی است که در تحقیق حاضر مدنظر قرار نگرفته‌اند. همچنین با توجه به نتایج آزمون تلورانس می‌توان نتیجه‌گیری نمود که اطلاعات در مورد متغیرها به‌میزانی هست که در استفاده از تحلیل رگرسیون مشکلی ایجاد نمی‌کند؛ و آزمون VIF نیز ضرایب رگرسیون را نمایش می‌دهد که برای پیش‌بینی رگرسیون مناسب هستند.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

بدون تردید پارک‌های شهری در ارتقاء کیفیت محیط‌زیست نقش اساسی دارند. این فضاها یکی از شاخص‌های شهر پایدار با کارکردهای اجتماعی، اقتصادی و اکولوژیکی به‌حساب می‌آیند. در این میان کارکردهای اجتماعی پارک‌ها به علت عمومی بودن و استفاده توسط شهروندان مهم تلقی می‌شود. برخی از پژوهش‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که کارکردهای اجتماعی پارک‌های شهری نسبت به کارکردهای اقتصادی اهمیت بیشتری دارند. بررسی کارکردهای اجتماعی پارک‌ها نشان می‌دهد که این فضاها در نقاط شهری علاوه بر این که دارای نتایج و آثار مطلوب اجتماعی می‌باشد، در برخی موارد نتایج و آثار نامطلوب اجتماعی را به همراه دارد. کارکردهای اجتماعی مطلوب پارک‌ها را می‌توان گذران اوقات فراغت، افزایش شکل‌گیری نهادهای مشارکتی، افزایش تعامل و همکاری، مصاحب با دوستان و ارتقاء بهداشت روانی و جسمی دانست.

راهکارهای افزایش تعاملات اجتماعی توسط عامل تنوع

۱	وجود تنوع عملکردی نظیر، فضای بازی کودکان و بزرگسالان، پیست اسکی، کافی‌شاپ، رستوران، آمفی‌تئاتر روباز، مسیرهای دوچرخه، تعریف فضای نشستن و استراحت و تفریح، پارک‌های آبی، شنی و آفتابی و ...
۲	استفاده از فرم‌های مختلف جهت طراحی فضاها به صورت متنوع و هماهنگ با هر فضا به گونه‌ای که در مسیرها از یکنواختی خارج شوند و تورفتگی و بیرون‌زدگی داشته باشند، فرم طراحی پارک کودک با استفاده بزرگسالان متفاوت باشد و ...
۳	در پارک‌ها مواد و مصالح به کاررفته در مسیرها، محل بازی‌ها، محل نشستن‌ها و استراحت و تفریح و ... به صورت هماهنگ با فضا به کار گرفته شود.
۴	تنوع و هماهنگی مبلمان پارک با عملکرد آن به گونه‌ای که مبلمان هر فضا استفاده از فضا را تعریف نماید.
۵	فضای پارک‌ها باید به گونه‌ای طراحی شوند تا قابلیت استفاده در زمان‌های گوناگون را داشته باشند.
۶	در طراحی پارک‌ها توجه به تنوع سنی به گونه‌ای که چه کودکان و بزرگسالان و جوانان بتوانند از پارک استفاده کنند، ارائه می‌گردد.

خوانایی که در جهت شناختن و درک فضاها می‌باشد، به صورتی که تصویر فضاها در ذهن استفاده کنندگان نقش ببندد، به عنوان دومین عامل که بر تعاملات اجتماعی افراد تاثیر می‌گذارد مطرح می‌گردد.

راهکارهای افزایش تعاملات اجتماعی توسط عامل خوانایی

۱	در پارک‌ها طراحی المان‌ها و نشانه‌ها باعث راه‌یابی آسان به نقاط و نشانه‌های مختلف می‌گردد
۲	برای ارتقاء خوانایی فضاها می‌توان مرزهای جداکننده را به گونه‌ای طراحی نمود که باعث شناختن دو فضا در محیط شد.
۳	در فضای پارک‌ها با طراحی فضاهای مکث مناسب به مراجعه‌کنندگان در مسیریابی و شناختن فضا کمک نمود.
۴	فضاها در پارک را به گونه‌ای طراحی نمود که با ویژگی‌های منحصربه‌فردی قابل شناسایی باشند.
۵	هر فضا در پارک به صورتی طراحی شوند تا برای افراد به راحتی قابل درک باشد و درک واضحی از آن داشته باشند

برای مؤلفه سرزندگی که سومین درجه تاثیر گذاری بر تعاملات اجتماعی افراد دارند راهکارهای زیر پیشنهاد می‌گردد.

راهکارهای افزایش تعاملات اجتماعی توسط عامل سرزندگی

۱	برای ارتقاء سرزندگی پارک‌ها در شب باید از نورپردازی مناسب استفاده نمود تا سبب مراجعه افراد مختلف به پارک شود.
۲	استفاده از عناصر طبیعی در طراحی پارک‌ها نظیر، آب، گل، درخت و ... .
۳	استفاده از تنوع فضایی و عملکردی نظیر مکانی برای رقص‌های محلی و نمایشگاه‌های محلی و سنتی و ... سبب شادی‌آوری در پارک‌ها می‌گردد
۴	طراحی فضاهایی که انسان‌ساخت هستند در کنار عناصر طبیعی می‌تواند در سرزندگی پارک‌ها لحاظ نمود.
۵	طراحی در پارک‌ها بر اساس مؤلفه زیبایی می‌تواند به سرزندگی پارک‌ها کمک نماید.

و در نهایت برای آخرین عامل تاثیر گذار بر تعاملات اجتماعی، نفوذپذیری که به صورت تامین دسترسی چه دسترسی به انسان‌ها، کاربری‌ها و فعالیت‌های گوناگون می‌باشد راه کارهای زیر پیشنهاد می‌گردد:

راهکارهای افزایش تعاملات اجتماعی توسط عامل سرزندگی

۱	برای ارتقاء نفوذپذیری در پارک‌ها می‌توان به گونه‌ای طراحی نمود که دسترسی راحتی به پارک و قسمت‌های مختلف داشته باشند
۲	پارک را می‌توان به گونه‌ای طراحی نمود که بدون موانع فیزیکی و یا دیوار باشند تا به راحتی درون هر فضا قابل رؤیت باشد.
۳	پارک‌ها به گونه‌ای باید طراحی نمود که به فضاهای کوچک‌تری تبدیل شوند تا دسترسی‌ها راحت‌تر انجام شود.

منابع

- بهباد فر، مصطفی و طهماسبی، ارسلان. ۱۳۹۲. شناسایی و ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تعاملات اجتماعی تحکیم و توسعه روابط شهروندی در خیابان‌های شهری. باغ نظر، شماره ۲۵.
- بنتلی، یان. ۱۳۸۲. محیط‌های پاسخ‌ده. ترجمه مصطفی بهزاد فر، تهران، مرکز انتشارات دانشگاه علم و صنعت.
- پاکزاد، جهان‌شاه. ۱۳۸۶. مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری. وزارت مسکن و شهرسازی، معاونت شهرسازی و معماری، دبیرخانه شورای عالی شهرسازی و معماری.
- پاکزاد، جهان‌شاه. ۱۳۸۳. معیارهای کیفی سنجش فضا. فصلنامه آبادی، سال ۱۳، شماره ۳۹.
- تقوایی، علی‌اکبر، معروفی، سکینه، پهلوان، آسیه. ۱۳۹۱. ارزیابی تأثیر کیفیت محیط شهری بر روابط اجتماعی شهروندان. نقش جهان، دوره ۳، شماره ۱.
- تقوایی، علی‌اکبر، معروفی، سکینه. ۱۳۹۴. تأثیر فضاهای شهری بر ارتقا کیفیت محیط با تأکید بر نقش مساجد. همایش‌های بی‌المللی تهران.
- تیبالدز، فرانسیس. ۱۳۸۳. شهرسازی شهروندگرا. ترجمه محمد احمدی‌نژاد، نشر خاک.
- حمیدی، حسین، اسماعیل‌زادگان، نعیمه. ۱۳۹۰. عوامل مؤثر بر کارایی پارک شهری با تأکید بر عملکرد و سرزندگی آن. علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، شماره ۱.
- دانش‌پور، سیدعبداله‌ادی، چرخچیان، مریم. ۱۳۸۶. فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی. باغ نظر، شماره ۷.
- رفیعیان، مجتبی، تقوایی، علی‌اکبر، خادمی، مسعود، علی‌پور، روجا. ۱۳۹۱. بررسی تطبیقی رویکردهای سنجش کیفیت در طراحی فضاهای عمومی شهری. نشریه علمی پژوهشی انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، شماره ۴.
- سلطانی، بهرام. ۱۳۸۷. محیط‌زیست مجموعه مباحث و روش‌های شهرسازی. مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، انتشارات شهیدی.
- صالحی‌فرد، محمد، علی‌زاده، دانا. ۱۳۸۷. تحلیلی بر ابعاد اجتماعی و روان‌شناختی فضاهای سبز در شهرها با رویکرد مدیریت شهری. مدیریت شهری، شماره ۲۱.
- صالحی‌فرد، محمد، خاکپور، براتعلی، رفیعی، هادی، توانگر، معصومه. ۱۳۸۹. تحلیلی بر ابعاد اجتماعی فضای سبز شهری با تأکید بر دیدگاه شهروندان. فضای شهری، شماره ۲۹.
- طالبی، ژاله. ۱۳۸۳. روابط اجتماعی در فضای شهری. نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۴.
- قائدرحمتی صفر، رضاعلی منصور، هاشمی زهی سودابه، جوان فرهاد. ۱۳۹۶. پژوهش‌های جغرافیایی انسانی. شماره ۴۹.
- عباس‌زادگان، شهاب. ۱۳۸۴. ابعاد اجتماعی - روان‌شناختی فضاهای شهری. علوم مهندسی، شماره ۱.
- عباس‌زاده، شهاب، تمری، سودا. ۱۳۹۱. بررسی و تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار بر بهبود کیفیات فضایی پیاده راه‌ها به منظور افزایش سطح تعاملات اجتماعی. مطالعات شهری، شماره ۴.
- گلکار، کوروش. ۱۳۷۹. مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری. ص ۳۲.

۱۹. لطیفی، امین، سجادزاده، حسن. ۱۳۹۳. ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوی رفتاری در پارک‌های شهری. مطالعات شهری، شماره ۱۱.
۲۰. لینچ، کوین. ۱۳۸۱. تئوری شکل خوب شهر. ترجمه سید حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران.
۲۱. میرغلامی، مرتضی، واعظ شهانقی، امیر، رباطی، محمد بشیر. ۱۳۹۱. نشانه‌شناسی شهری و نقش آن در خوانایی و شناسایی محیط. نقش جهان، دوره ۳، شماره ۱.
۲۲. خامنه، بتول، جنگی، حسن. ۱۳۹۳. تحلیل فضایی عملکردهای زیباشناسانه در ایجاد آرامش روانی شهروندان (نمونه موردی: منطقه ۶ شهرداری تهران). آمایش محیط، دوره ۷، شماره ۲۷.
23. Chiesura, Anna. 2004. The role of urban parks for the sustainable city. *Landscape and Urban Planning*. 68
24. Gehl, Jan. 1987. *Life between buildings*. Van Nostrand Reinhold Company, New York.
25. Houghton, Graham; Hunter, Colin. 1994. *Sustainable Cities*. London: Jessica Kingsley.
26. Lang, Jun. 1987. *Creating architectural theory: Therole of the behavioural sciences in environmental design*. Van Nostrand Reinhold. New York.
27. Özgüner, Halil. 2011. Cultural Differences in Attitudes towards Urban Parks and Green Spaces. *Landscape Research*. 36.
28. Punter, Jun. 1991. Participation in the Design of Urban Space, *Landscape Design*, 24.
29. Peters, Karin, Elands, Birgit, Buijs, Arjen. 2010. Social interactions in urban parks: Stimulating social cohesion?. *Journal of Urban Forestry & Urban Greening* 9.
30. Rasidi, Mohed Hisam, Jamirsah, Nurzuliza, Said, Ismail. 2012. Urban Green Space Design Affects Urban Resident's Social Interaction. *Journal of Social and Behavioral Sciences* 68.
31. Houghton, Graham, Hunter, Colin. 1994. *Sustainable Cities*. London, Jessica Kingsley.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی